

Στην εποχή του χρέους

γράφει ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ*

«Είμαστε πιο κοντά από ποτέ στη λύση του χρέους, σε μια δίκαιη ρύθμιση που δικαιούμαστε» τόνισε ο πρωθυπουργός στη συνέντευξή του στο πλαίσιο της Διεθμούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ). Λίγες μέρες αργότερα ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Γιάννης Δραγασάκης δήλωσε πως η διαδικασία θα τραβήξει σε μάκρος και πως η πιθανότητα για σοβαρή μείωση του χρέους είναι μικρή. Στην πραγματικότητα η όλη διαδικασία πηγαίνει στα βράχια.

Καθόλου παράξενο, καθώς το δημόσιο χρέος αποτελεί δομικό στοιχείο του σύγχρονου καπιταλισμού.

Ζούμε σε μια εποχή όπου η ύπαρξη τεράστιων χρεών, τόσο από το Δημόσιο όσο και από τους ιδιώτες, θεωρείται κάτι το απολύτως φυσιολογικό· κάτι του οποίου η αναγκαιότητα δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανέναν· κάτι σαν φυσική νομοτέλεια. Προς αυτή την κατεύθυνση ωθούν τις σκέψεις και τις συνειδήσεις, με τρόπο μεθοδικό, οι κυρίαρχες τάξεις και οι πολιτικοί και ιδεολογικοί εκπρόσωποί τους χρησιμοποιώντας τις μεγάλες προπαγανδιστικές δυνατότητες που διαθέτουν. Είναι όμως έτσι;

Είναι γεγονός πως ο δανεισμός ήταν μια πρακτική γνωστή και σε χρήση σε όλα τα εκμεταλλευτικά κοινωνικοοικονομικά συστήματα. Μέχρι τη δεκαετία του 1970 πολλές και σημαντικές μεταβολές είχαν συντελεστεί στον καπιταλισμό ως κοινωνικοοικονομικό σύστημα.

Εντελώς επιγραμματικά επισημαίνουμε: την αδυναμία δημιουργίας νέων δυναμικών παραγωγικών κλάδων, την αδυναμία ένταξης νέων εργατικών δυνάμεων, με επέκταση σε νέες χώρες, στη διαδικασία της καπιταλιστικής συσσώρευσης, καθώς και την επικράτηση σε όλες τις μεγάλες πολυεθνικές των τεχνοκρατικών διοικήσεων.

Μερικές ανάσες και για μικρό χρόνο έδωσαν κατά τη δεκαετία του 1990 η ανάπτυξη του κλάδου των τηλεπικοινωνιών και της πληροφορικής, η επέκταση στη νοτιοανατολική Ασία και την Κίνα, καθώς και η κατάρρευση των καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη. Η συσσώρευση ήταν τέτοια όμως, ώστε αυτά δεν πρόσφεραν παρά ένα μικρό διάλειμμα στη χρόνια κρίση – και ουσιαστικά κυρίως στις ΗΠΑ. Οι μεταβολές αυτές οδήγησαν νομοτελειακά στην αναζήτηση νέων τρόπων κερδοφορίας του κεφαλαίου, μιας και οι μέχρι τότε κυρίαρχοι τρόποι ήταν αδύνατον πλέον να λειτουργήσουν και να προσφέρουν κερδοφόρα διέξοδο και αναπαραγωγή στην ολοένα αυξανόμενη συσσώρευση κεφαλαίου. Το πρώτο μέτρο που ελήφθη ήταν η αποδέσμευση από τη Συνθήκη του Μπρέτον Γουντς και η δημιουργία νομισμάτων που δεν υπόκεινται σε κανέναν περιορισμό.

Ο βασικός μηχανισμός αύξησης της κερδοφορίας είναι η μεταφορά όλο και μεγαλύτερου ποσοστού του κοινωνικά παραγόμενου πλούτου από την εργασία στο κεφάλαιο. Μέσα στις συνθήκες που υπήρχαν κατά τη δεκαετία του 1970 ο μηχανισμός δημιουργίας χρεών ήταν μια

δευτερογενής διαδικασία. Αρχικά εφαρμόστηκε η δοκιμασμένη μέθοδος της συμπίεσης και της μείωσης των πραγματικών μισθών των εργαζομένων. Η αρχή έγινε στις ΗΠΑ και στη Βρετανία και επεκτάθηκε, από τη δεκαετία του 1980 και μετά, σε όλες τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, με σημαντικές αποκλίσεις από χώρα σε χώρα.

Μέσα σε μια τριακονταετία ο δανεισμός των νοικοκυριών εκτινάχτηκε σε ύψη απίθανα. Κατά τη δεκαετία του 1980, ο δανεισμός των νοικοκυριών αντιστοιχούσε στο 52% του ΑΕΠ στις ΗΠΑ, στο 37% στη Βρετανία, στο 6% στην Ιταλία, στο 43% στην Ολλανδία, στο 15% στην Πορτογαλία και στο 8% στην Ελλάδα. Τα αντίστοιχα ποσοστά το 2010 ήταν: 95% στις ΗΠΑ, 106% στη Βρετανία, 53% στην Ιταλία, 130% στην Ολλανδία, 106% στην Πορτογαλία και 65% στην Ελλάδα. Ο δανεισμός των νοικοκυριών είχε ως αποτέλεσμα ένα διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό του εισοδήματος των εργαζομένων να κατευθύνεται στο κεφάλαιο μέσω των τόκων. Στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1980 το ποσοστό του εισοδήματος που πήγαινε στις τράπεζες ήταν το 10,5%· τη δεκαετία του 2000 έφτασε στο 14,5%.

Πέρα από τη μείωση των πραγματικών μισθών, ο άλλος τρόπος αύξησης της κερδοφορίας είναι η μείωση της φορολογίας του κεφαλαίου και του μεγάλου πλούτου. Και πράγματι, από τη δεκαετία του 1970 αρχίζει μια σταδιακή και μεγάλη μείωση των συντελεστών φορολόγησης του κεφαλαίου. Στις ΗΠΑ ο συντελεστής φορολόγησης των εται-

ρικών κερδών από 46% το 1981 έπεσε στο 35% το 1990 και παρέμεινε εκεί. Στη Βρετανία από 52% το 1981 έπεσε στο 28% το 2008. Στη Γερμανία από 60% μέχρι το 1987 έπεσε στο 30,18% το 2008. Στις ΗΠΑ, πάλι, ο ανώτατος φορολογικός συντελεστής από 75% μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970 έπεσε στο 35% και αυτός.

Οι μεταβολές στον τρόπο φορολόγησης του κεφαλαίου είχαν ως συνέπεια να δημιουργηθούν δημοσιονομικά ελλείμματα, τα οποία άρχισαν να καλύπτονται με μεγάλη αύξηση του δανεισμού. Αυτό δεν ήταν κάτι καινούργιο, βέβαια. Για το δανεισμό του Δημοσίου μάλιστα κατά τα μέσα του 19^{ου} αι. ο Καρλ Μαρξ (Karl Marx) γράφει:

«Το δημόσιο χρέος γίνεται ένας από τους πιο δραστικούς μοχλούς της πρωταρχικής συσσώρευσης. Σαν με μαγικό ραβδί προικίζει το μη παραγωγικό χρήμα με παραγωγική δύναμη και το μετατρέπει έτσι σε κεφάλαιο, χωρίς νάναι υποχρεωμένο να εκτεθεί στους κόπους και στους κινδύνους που είναι αχώριστοι από τη βιομηχανική, μα ακόμα κι από την τοκογλυφική τοποθέτηση».

(Κ. Marx, *Το Κεφάλαιο*, τόμ. Ι, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, σ. 779)

Το καινούργιο ήταν πως παλιότερα τα κράτη δανείζονταν κατά τις πολεμικές περιόδους κυρίως, ενώ ο δανεισμός τους από τη δεκαετία του 1970 και μετά γίνεται σε περίοδο ειρήνης και ταυτόχρονα

η έκτασή του είναι πρωτόγνωρη. Κατά τη δεκαετία του 1970 το δημόσιο χρέος των ανεπτυγμένων χωρών ανερχόταν στο 40% περίπου του συνολικού ΑΕΠ τους, για να φτάσει το 2010 στο 90%. Το κεφάλαιο επομένως είχε διπλό κέρδος. Από τη μια αύξησε τα κέρδη του με τη μείωση της φορολόγησής του και από την άλλη δάνειζε τα κράτη εισπράττοντας τόκους.

Το χρέος έγινε βασικός πυλώνας αύξησης της κερδοφορίας και τα χρηματοοικονομικά ο πλέον ευνοημένος κλάδος του κεφαλαίου. Το 2008 τα συνολικά χρέη των ανεπτυγμένων χωρών ήταν σε ύψη τεράστια. Το συνολικό χρέος (κυβέρνησης, νοικοκυριών, μη χρηματοπιστωτικών και χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων) στη Βρετανία έφτασε στο 469% του ΑΕΠ της, στην Ιαπωνία στο 459%, στην Ισπανία στο 342%, στη Γαλλία στο 306%.

Ο παραπάνω μηχανισμός μεταφοράς του πλούτου και αναδιανομής του μέσω του δανεισμού γινόταν, φυσικά, με την απόλυτη συνδρομή των κρατών, κυρίως μέσω της δημιουργίας του νομικού πλαισίου που κατοχύρωνε τον τοκογλυφικό ρόλο των τραπεζών. Οι μηχανισμοί αυτοί μεταφέρουν όχι μόνο ένα σημαντικό μέρος του εισοδήματος από τους εργαζομένους στους μεγαλομετόχους μέσω των τόκων, αλλά και ένα σημαντικό τμήμα του ήδη σχηματισθέντος πλούτου στις τράπεζες, και κατ' επέκταση στο κεφάλαιο, μέσω των υποθηκών.

Καθώς λοιπόν οι ρυθμοί αύξησης της παραγωγικότητας μειώνονταν, η μείωση του ποσοστού του παραγόμενου πλούτου που κατευθυνόταν προς τους εργαζομένους ήταν ο τρόπος με τον οποίο η καπιταλιστική τάξη, με τη βοήθεια του κράτους, αντλούσε όλο και μεγαλύτερο ποσοστό αυτού. Χρησιμοποιώντας ως κύριο μοχλό τις τράπεζες, και με τη δημιουργία τραπεζικών μηχανισμών στήριξης της διαδικασίας μεταφοράς του πλούτου, εντείνουν την ανισοκατανομή κάνοντας τους πλούσιους πλουσιότερους και τους φτωχούς φτωχότερους.

Το πρόβλημα που προκύπτει είναι πώς θα διαχειριστεί ο καπιταλισμός το τεράστιο αυτό συσσωρευμένο χρέος. Η μείω-

ση των εισοδημάτων των εργαζομένων θα έχει ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα την όλο και μεγαλύτερη αδυναμία αποπληρωμής των χρεών τους, πέρα, φυσικά, από τη μείωση της κατανάλωσης και την όλο και μεγαλύτερη πίεση στην παραγωγή. Η αύξηση του δανεισμού τους θα εντείνει το πρόβλημα και θα οδηγήσει τους εργαζομένους σε ακόμη μεγαλύτερη αδυναμία. Ο καπιταλισμός έχει πλέον εισέλθει σε μια φάση όπου κατατρώνει τις ίδιες του τις σάρκες. Όχι μόνο αδυνατεί να αναπτύξει τις παραγωγικές δυνάμεις, αλλά στρέφεται πλέον ανοικτά κατά των κοινωνιών.

Αρνούμενος να πληρώσει την εργασία, μειώνει συνεχώς το εισόδημά της. Ταυτόχρονα, με το δανεισμό εξασφαλίζει τη σε κάποιον –όλο και μικρότερο– βαθμό τόνωση της κατανάλωσης, αλλά και την υποθήκευση των περιουσιακών στοιχείων που οι εργαζόμενοι είχαν στην κατοχή τους. Η διαδικασία αυτή είναι όμως απολύτως αδιέξοδη και οδηγεί από τη μια σε αδυναμία να συνεχιστεί αδιατάρακτα η καπιταλιστική συσσώρευση και από την άλλη στο χάος και στην απελπισία τις κοινωνίες.

Όσα προαναφέραμε τεκμηριώνουν τη θέση για τον κεντρικό ρόλο του δανεισμού, του Δημοσίου και των νοικοκυριών, στον καπιταλισμό του τέλους του 20^{ου} και στον 21^ο αι. Η Ελλάδα από το 2010 βρίσκεται στη δίνη μιας κρίσης χρέους. Η μοναδική λύση που μπορεί να λειτουργήσει επ' ωφελεία των λαϊκών συμφερόντων και να ανακόψει την καταστροφή των κυριαρχούμενων τάξεων και στρωμάτων είναι η αμφισβήτηση του ίδιου του χρέους, δημόσιου και ιδιωτικού: του δημόσιου με την παύση πληρωμών και του ιδιωτικού με την κρατικοποίηση των τραπεζών και τη ρύθμιση των χρεών, που θα περιλαμβάνει και διαγραφή των χρεών όσων αδυνατούν να πληρώσουν. Τα παραπάνω έχουν, φυσικά, ως βασική προϋπόθεση και την ανάκτηση της νομισματικής κυριαρχίας. Η αμφισβήτηση του χρέους αποτελεί αμφισβήτηση μιας θεμελιώδους, δομικής συνιστώσας και αρχής του ίδιου του καπιταλισμού. **Τ**